

екстралингвістическими факторами – причинно-слідственними зв'язями явлень окружуючої дійствительности, котрыє находит отраженіє в языковой картині мира. Соположенність частей суток, их следованіє друг за другом обусловлюють тот факт, что особенності одной часті суток могут бытть свойственны другой, смежной с ней и даже противоположной (например, сумерки и заря, характерныє для утра и вечера). Однак при формированні асоціативно-семантических групп нельзя не учитыватть лексическіє значенія

лексем, поскольку зв'язь между кауземой и рефлексемами осуществляется не только на основе асоціативных (чаще причинно-слідственных) отношеній, но и с учетом семных взаимодействий лексем.

В перспективі планується виявленіє поліасоціативных рефлексем в составі других асоціативно-семантических парадигм, а также определеніє екстралингвістических и лингвістических причин, обусловлюющих поліасоціативность.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Асоціативно-семантическіє корреляції лексем утро. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 44. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. 378 с.
2. Асоціативно-семантическіє об'єднання слів: их специфіка и сфера дослідження. *Духовна спадщина Усходняга Палесся : збірник наукових артыкулаў / рэд.кал.: А.М. Воінава (гал. рэд.) [і інш.] ; М-ва адукації Рэспублікі Беларусь, Гомельскі дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны*. Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2018. 274 с.
3. Большой толковый словарь русского языка / гл. ред. С.А. Кузнецов. Санкт-Петербург : Норинт, 2003. 1536 с.
4. Русский ассоциативный словарь / Ю.Н. Караулов, Г.А. Черкасова, Н.В. Уфимцева, Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов. Москва : ООО «Издательство Астрель» : ООО «Издательство АСТ», 2002. Т. 1. От стимула к реакции: Ок. 7000 стимулов. 2002. 784 с.
5. Слива Т.В. Роль асоціативного експеримента в формированні асоціативно-семантических групп. *Система і структура східнослов'янських мов : зб. наук. праць*. Вип. 10. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. С. 78–85.
6. Слива Т.В. Рефлексемы-дериваты в составі асоціативно-семантических структур. *Слов'янські мови : зб. наук. праць*. Вип. 1(13). Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018. С. 118–128.
7. Яременко Т.Г. Русский глагол с эксплицированным компонентом времени: деривационная история и перспектива : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 ; Нац. пед. ун-т им. М.П. Драгоманова. Київ, 2008. 264 с.

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.12.35>

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ КОМПЗИТИВІВ ІЗ КОЛЬОРОНАЗВАМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

A COGNITIVE LINGUISTIC ANALYSIS OF UKRAINIAN COMPOUNDS WITH COLOR-TERMS

Філатова К.О.,

orcid.org/0000-0002-9437-4382

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри перекладу

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

У статті розглянуто процедуру лінгвокогнітивного аналізу композитів із кольороназвами в українській мові, детально описано методіку такого аналізу. Зокрема, надано поетапний перелік операцій, застосованих під час лінгвокогнітивного аналізу українських композитів із колоративами *білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій, блакитний, голубий, коричневий, сірий, рожевий*.

Запропонована процедура лінгвокогнітивного аналізу композитів із кольороназвами в українській мові складається із двох етапів, які своєю чергою поділяються на певні операції. На першому етапі проводиться аналіз композитів української мови із конкретною кольороназвою, на другому етапі розглядаються усі композити із основними кольороназвами в українській мові.

У нашому дослідженні запропоновано детальний опис лінгвокогнітивного аналізу композитів української мови із кольороназвою *білий*, а також надано результати лінгвокогнітивного аналізу українських композитів із кольороназвами *білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій, блакитний, голубий, коричневий, сірий, рожевий*.

Перший етап лінгвокогнітивного аналізу композитів із кольороназвою *білий* передбачав виконання таких операцій: 1) вибірка композитів із кольороназвою *білий* із лексикографічного джерела української мови; 2) розподіл композитів із колоративом *білий* на дві групи, залежно від позначення кольору у їх складі; 3) розподіл першої групи композитів із кольороназвою *білий* за предметними доменами; 4) диференціація композитів із кольороназвою *білий* за прямим та переносним значенням, утвореним на дериваційних кроках номінативного процесу; 5) аналіз композитів із колоративом *білий*, які формують переносне значення за метафоричної номінації; 6) аналіз композитів із кольороназвою *білий*, як символічною ознакою кольору; 7) проведення кількісного аналізу фактичних даних. На другому етапі розглянуто усі композити української мови зі всіма основними кольороназвами.

У висновках представлено результати лінгвокогнітивного дослідження українських композитів зі всіма основними кольороназвами, а саме *білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій, блакитний, голубий, коричневий, сірий, рожевий*, та окреслено перспективні пошуки з цієї проблематики.

Ключові слова: лінгвокогнітивний аналіз, композити із кольороназвами, номінативні моделі, пропозиціональні схеми, внутрішня форма композитів, зовнішня форма лексичної одиниці.

The article describes a cognitive linguistic analysis of Ukrainian compounds with color-terms; also it presents the methodology of such analysis. In particular, the article offers the list of operations applied in a cognitive linguistic analysis of Ukrainian compounds with color-terms *білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій, блакитний, голубий, коричневий, сірий, рожевий*.

The proposed procedure of a cognitive linguistic analysis of compounds with color-terms in the Ukrainian language consists of two stages, which in turn are divided into specific operations. The first stage provides the analysis of Ukrainian compounds with a basic color-term; the second stage presents the description of all compounds with the basic color-terms in the Ukrainian language.

Our study provides a detailed description of a cognitive linguistic analysis of Ukrainian compounds with color-term *білий*, as well as results of a cognitive linguistic analysis of Ukrainian compounds with basic color-terms, namely *білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій, блакитний, голубий, коричневий, сірий, рожевий*.

The first stage of a cognitive linguistic analysis of compounds with color-term *білий* involved the following operations: 1) a sample of compounds with color-term *білий* from a lexical source of Ukrainian language; 2) the distribution of compounds with color-term *білий* into two groups, depending on the color designation in their composition; 3) the distribution of the first group of compounds with color-term *білий* by domains; 4) differentiation of compounds with color-term *білий* by the direct and figurative meaning formed at the derivative steps of the nominative process; 5) analysis of compounds with color-term *білий* that form figurative meaning by metaphoric process; 6) analysis of compounds with color-term *білий* used symbolically; 7) conducting the counting analysis of the data. In the second stage all compounds with basic color-terms of the Ukrainian language are presented.

In conclusion the research presents the results of a cognitive linguistic analysis of Ukrainian compounds with basic color-terms, namely *білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій, блакитний, голубий, коричневий, сірий, рожевий* that can be further employed in linguistic studies.

Key words: cognitive linguistic analysis, compounds with color-terms, nominative models, propositional schemas, inner form of a compound, outer form of a linguistic expression.

Постановка проблеми. Численні дослідження кольороназв, зокрема на матеріалі української мови [1; 10; 11; 12; 13; 21; 22; 23; 27], дозволяють говорити про системність самої цієї групи слів, яка є «структурно організованою множиною» [3, с. 4]. «Ця системність виявляється і в участі кольороназв у номінативних процесах, зокрема у творенні композитів різних мов. Системність творення складних слів із компонентом-кольороназвою має лінгвокогнітивне підґрунтя: вона залежить від системи позначених композитами понять, їхньої організації у мисленні» [25, с. 31].

До процесів номінації залучені не тільки лінгвістичні, а й когнітивні здібності людини. Тому номінативні процеси перебувають у фокусі уваги когнітивної лінгвістики, яка «розглядає принципи сприйняття та осмислення людиною навколишньої (об'єктивної) дійсності через мову та намагається знайти пояснення найважливіших феноменів, пов'язаних із пізнавальною діяльністю

людини й постійною участю в цьому процесі мови» [24, с. 35].

Аналіз досліджень. Сформульована в нашому дослідженні процедура лінгвокогнітивного аналізу українських композитів з елементом-колоративом спирається на доробок семантики лінгвальних мереж [14], зокрема на положення про базисні пропозиціональні схеми [18; 20; 19; 17] як основу формування номінативних моделей мовних одиниць.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Не дивлячись на розмаїття наукових розвідок, присвячених дослідженню як кольороназв в українській мові [1; 10; 11; 12; 13; 21; 22; 23; 27], так і композитів із елементом-колоративом на матеріалі різних мов із використанням лінгвокогнітивних методик (наприклад [5; 6; 7; 8; 4; 9]), відчувається необхідність у системному підході до аналізу цієї особливої групи

складних слів. Таким чином, розробка та застосування методики лінгвокогнітивного дослідження композитів із колоративами в українській мові дозволить пояснити природу зв'язку між мовними та ментальними структурами та дослідити процес створення зазначених мовних одиниць в українській мові.

Постановка завдання. Мета нашої розвідки зорієнтована на встановлення лінгвокогнітивного підґрунтя номінації під час створення українських композитів із кольороназвами, зокрема, виявлення концептуальних структур, які беруть участь у створенні номінативних структур композитів із кольоронаймаваннями в українській мові, а також визначення особливостей концептуальної деривації та метафоричних дериваційних процесів. Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) опрацювання розробленої методики лінгвокогнітивного аналізу композитів із кольороназвами в українській мові; 2) застосування розробленої методики для аналізу композитів із основними кольороназвами в українській мові; 3) порівняння усіх груп композитів української мови з основними кольороназвами. **Об'єктом дослідження** є композити із кольороназвами в українській мові. **Предмет дослідження** – лінгвокогнітивні основи формування композитів із кольороназвами, представлені в номінативних моделях їхньої внутрішньої форми.

Виклад основного матеріалу. Лінгвокогнітивний аналіз композитів із кольороназвами в українській мові здійснюється за аналогією до лінгвокогнітивного аналізу композитів із кольороназвами в англійській мові [26] та проходить у декілька етапів. Перший етап передбачає аналіз композитів української мови із конкретною кольороназвою, другий – розгляд усіх композитів із основними кольороназвами в українській мові. Компаративний аналіз в нашому дослідженні супроводжується кількісними підрахунками, які демонструють перевагу певної ознаки.

Кожний етап складався із послідовних операцій. На першому етапі:

1. Зроблено вибірку композитів української мови із кольороназвою *білий* із лексикографічного джерела «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (2005).

2. Композити із кольороназвою *білий* розподілено на дві групи: до першої групи було віднесено композити із кольором на позначення онтологічної ознаки предмета, до другої – композити із кольором – символічною ознакою.

3. Композити із кольороназвою *білий* першої групи розподілено на концептуальні домени,

з огляду на назву наділеного кольором предмета у внутрішній формі слова.

4. Композити із кольороназвою *білий* диференційовано за прямим та переносним значенням, утвореним на дериваційних кроках номінативного процесу. Квалітативна пропозиціональна схема «ЩОСЬ (X) (базис) є БІЛЕ (ознака) > БІЛЕ (ознака) є ЩОСЬ (X) (базис)» виступає основою внутрішньої форми композитів, співвіднесених із предметними доменами, вживається в прямих номінаціях, а також бере участь у метонімічних, метафоричних та змішаних зсувах, які спостерігаються на другому, третьому та четвертому дериваційних кроках.

5. Проаналізовано композити із колоративом *білий*, які формують переносне значення за метафоричної номінації. Під час метафоричних зсувів враховується метафоричний потенціал домену онтологічної сутності, наділеної кольором, який залежить від обсягу її метафоричного спектру та кількості відповідних метафоричних виразів [15; 16; див. також 2]. У метафоричних номінаціях назви предметних сутностей виду *білий X*, які належать до різних предметних доменів, є метафоричними корелятами, які формують метафоричні спектри концептуальних референтів [там само].

6. Композити із кольороназвою *білий* як символічною ознакою кольору розподілено із зазначенням тієї онтологічної основи, від якої сформувалося метафоричне значення, перетворене на символ.

7. Проведено кількісний аналіз фактичних даних з метою встановлення пріоритетності онтологічних доменів, наділених кольором предметних сутностей у внутрішній формі композитів; порівняння кількості утворених прямих та переносних значень; визначення частотності вживання базисних пропозиціональних схем на різних кроках деривації у номінативному процесі; встановлення метафоричного потенціалу, метафоричного спектру та кількості утворених метафоричних виразів.

З огляду на вищезазначену методику в нашій статті детально проілюстровано лінгвокогнітивний аналіз композитів української мови із кольороназвою *білий*, що засвідчено такими результатами.

1. Відібрано 81 композит української мови із ад'єктивним елементом *білий*, що становить 20,6% від загального числа прикладів. 40 композитів виступають іменниками, 41 – прикметниками.

2. 68 одиниць (84%) позначають онтологічну ознаку предмета, 13 одиниць (16%) – символічну

ознаку кольору. Прикметникова основа *білий* позначає такі онтологічні ознаки предмета: «який має колір (наближається кольором до) крейди, молока, снігу», «білий колір», «на (у) якому є багато білих плям, вибілених предметів», «зблідлий, блідий», «світлошкірий (про расу)», «посивілий, сивий, сивоволосий», «безколірний, безбарвний, прозорий», «вимитий, випраний: чистий» [28, с. 81].

3. Наділені онтологічними ознаками поняття про предмети конституують сім концептуальних ознакових доменів, які мають такий ступінь номінативної промінантності:

– центральні – **ЛЮДИНА** [Людина: 1, Частина тіла: 22]: 23 – 28,4%; **ТВАРИНА** [Тварина: 2, Частина тіла: 20]: 22–27,2%;

– периферія-1 – **ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ** [Природний об'єкт: 7]: 7–8,6%; **ОДЯГ** [Одяг, прикраси: 5, Частина одягу: 1]: 6 – 7,4%; **РОСЛИНА** [Рослина: 1, Частина рослини: 4]: 5–6,2%;

– периферія-2 – **АРТЕФАКТ** [Артефакт: 3]: 3–3,7%; **ЇЖА** [Їжа: 2]: 2–2,5%.

4. Прямі номінації виду *білий X* (8 одиниць – 9,9%) утворюються на першому кроці деривації. Наприклад, **Тварина: білий амур** [28, с. 80] – *ім.* промислова риба родини корошових; **Природний об'єкт: білі ночі** [28, с. 80] – *ім.* літні ночі на півночі, коли вечірні сутінки зливаються зі світанком; **Рослина: білий гриб** [28, с. 80] – *ім.* один із кращих їстівних грибів; боровик; **Артефакт: білий вірш** [28, с. 80] – *ім.* вірш без рим; **Їжа: біле м'ясо** [28, с. 80] – *ім.* м'ясо, придатне для дієтичного харчування (телятина, курятина). Прямі позначення виду *білий X* беруть участь у номінативних зсувах (90,1%): метонімічних / МТН (53–65,4%), метафоричних / МТР (17–21%), метафоричних + метонімічних / МТР + МТН (3–3,7%). Метонімічні номінативні зсуви відбуваються на підставі базисних пропозиціональних схем: партитивності (49 вживань), власності (7 вживань), каузації (2 вживання), контактної дії (1 вживання). Метафоричні номінативні зсуви відбуваються на підставі пропозиціональної схеми подібності / метафори (20 вживань). Зазначені схеми застосовуються у творенні композитів на другому та третьому кроках деривації (67 та 4 одиниць відповідно). Схеми партитивності та контактної дії задіяні також на четвертому кроці деривації (по 1 одиниці). Наприклад:

– партитивність: другий крок деривації – **МТН 1. Така ЧАСТИНА ТІЛА ЛЮДИНИ → 2. Партитивність (Частина > Ціле): білоголовий** [28, с. 81] – *прикм.* 1., який

має світле або сиве волосся; третій крок деривації – **МТР + МТН 1. Така ЧАСТИНА ТІЛА ТВАРИНИ → 2. ЧАСТИНА РОСЛИНИ → 3. Партитивність (Частина > Ціле): біловус** [28, с. 81] – *ім.* 2. *бот.* бур'янова злакова рослина, яка росте в полі й на луках; четвертий крок деривації – **МТН 1. Такий ОДЯГ → 2. Власність (Власність-1 > Власник) → 3. Власність (Власник > Власність-2 / Ціле) → 4. Партитивність (Ціле > Частина): білорусизм** [28, с. 81] – *ім.* слово чи зворот, запозичені з білоруської мови;

– власність: другий крок деривації – **МТН 1. Така ЧАСТИНА ОДЯГУ / Власність → 2. Власність (Власність > Власник): білопідкладочник** [28, с. 81] – *ім. заст., зневажл.* студент аристократичного походження, що зневажливо ставився до рядового студентства й був ворожий революційному рухові; третій крок деривації – **МТН 1. Такий ОДЯГ → 2. Власність (Власність-1 > Власник) → 3. Власність (Власник > Власність-2): білоруський** [28, с. 81] – *прикм.* до білорус і Білорусія, у тому числі білоруська мова.

– каузація: другий крок деривації – **МТН 1. Така ЧАСТИНА ТІЛА ЛЮДИНИ / Афектив → 2. Каузація (Афектив > Каузатор): білокрів'я** [28, с. 81] – *ім.* захворювання кровотворної системи, що виявляється у значному збільшенні кількості білих кров'яних тілець у крові; третій крок деривації – **МТР + МТН 1. Такий ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ → 2. ЛЮДИНА → 3. Каузація (Афектив > Каузатор): біла гарячка** [28, с. 80] – *ім.* гострий психоз, що виникає на ґрунті тривалого зловживання алкоголем;

– контактна дія: четвертий крок деривації – **МТН 1. Такий ОДЯГ → 2. Власність (Власність-1 > Власник) → 3. Власність (Власник > Власність-2 / Пацієнс) → 4. Контактна дія (Пацієнс > Агенс): білорусистика** [28, с. 81] – *ім.* сукупність наук, що вивчають білоруську мову, культуру, літературу, фольклор;

– подібність / метафора: другий крок деривації – **МТР 1. Така ЛЮДИНА → 2. ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ: білі карлики** [28, с. 81] – *ім.* зорі білого кольору з малою світлістю, що характеризуються великою густиною речовини.

5. Найбільший метафоричний потенціал мають поняття зі складу корелятивного домену ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ (4 мовні одиниці, чотиричленний метафоричний спектр). Серед референтних доменів більший ступінь

метафоризації має домен РОСЛИНА, представлений у 2 прикладах.

6. Символьною ознакою білого кольору, наявною в українських композитах, є «прихильний до порядку, контрреволюційний» [28, с. 81]. Це значення утворено шляхом метафоричного зсуву від квалітативної онтологічної характеристики «позбавлений (іншого) кольору», яка стає корелятом метафор:

1. **Х: позбавлений (іншого) кольору** → 2. **Х: ПРИХИЛЬНИЙ ДО ПОРЯДКУ, КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНИЙ:** *білогвардійці* [28, с. 81] – ім. монархісти та контрреволюціонери (від кольору прапора прибічників короля під час французької революції 18 ст.); *білоемігрант* [28, с. 81] – ім. людина, яка після перемоги революції 1917 року у Росії емігрувала за кордон; *білополяки* [28, с. 81] – ім. іст. війська Польщі, які в 1919–1920 рр., після розгрому другого походу Антанти, пішли війною проти радянської влади в Росії; *білокозак* [28, с. 81] – ім. кіннотник, що воював у складі військових формувань білого козацтва. Таким чином, білий колір у складі 13 українських композитів виражає 1 символічне значення, утворене від 1 квалітативної онтологічної характеристики.

На другому етапі розглянуто усі композити української мови зі всіма основними кольороназвами. Цей етап є порівняльним, оскільки порівнюються результати аналізу груп композитів із кольороназвами у межах української мови. «Напрями аналізу включають: 1) установлення ступеня промінантності (репрезентативності) різних базових кольорів, які фігурують у складі композитів; 2) з'ясування пріоритетності доменів онтологічних сутностей, наділених кольоровою ознакою; 3) установлення числа композитів, утворених на першому, другому, третьому та четвертому кроках деривації за участі базисних пропозиціональних схем, які виявляють різний ступінь номінативної активності; 4) визначення метафоричного потенціалу онтологічних доменів предметних сутностей, наділених колірними ознаками; 5) з'ясування ролі різних кольорів досліджуваної мови у формуванні символічних значень, представлених у композитах цієї мови» [26, с. 148].

На основі вищевикладеної процедури лінгвокогнітивного аналізу композитів із кольороназвами *білий* нами було проаналізовано композити із іншими основними кольороназвами *чорний, червоний, зелений, жовтий, синій, блакитний, голубий, коричневий, сірий, рожевий* [25, с. 127–153] та зроблено відповідні висновки [25, с. 153–155].

Висновки. Загалом проаналізовано 393 українські композити з ад'єктивними елементами **білий** (81–20,6%), **чорний** (137–34,9%), **червоний** (65–16,5%), **зелений** (19–4,8%), **жовтий** (39–9,9%), **синій, блакитний, голубий** (21–5,4%), **коричневий** (2–0,5%), **сірий** (18–4,6%), **рожевий** (11–2,8%). Дослідження показало, що в українській мові найбільша кількість представлена композитами із кольороназвою **чорний**. Іменниками виявились 225 композитів, прикметниками – 167, прислівником – 1. 348 одиниць (88,5%) позначають онтологічну ознаку предмета, 45 одиниць (11,5%) – символічну ознаку кольору.

Прикметникові основи *білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій, блакитний, голубий, сірий, рожевий* у складі композитів української мови позначають онтологічні ознаки предмета, окрім прикметникової основи *коричневий*, яка позначає лише символічну ознаку кольору. Дослідження показало приналежність понять про предмети, наділені онтологічними ознаками, до восьми концептуальних ознакових доменів:

- центральні – **ТВАРИНА:** 110–28,0%; **ЛЮДИНА:** 100–25,4%; **РОСЛИНА:** 53–13,5%;
- перифірія-1 – **ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ:** 30–7,6%; **АРТЕФАКТ:** 26–6,6%;
- перифірія-2 – **ОДЯГ:** 18–4,6%; **ЇЖА:** 8–2,0%; **МІСЦЕ, ТЕРИТОРІЯ:** 3–0,8%.

Квалітативна пропозиціональна схема «ЩОСЬ (Х) є ТАКЕ-колір» є основою внутрішньої форми композитів, співвіднесених із зазначеними предметними доменами. Зазначена схема вживається у прямих номінаціях та бере участь у подальших номінативних зсувах.

На першому кроці деривації утворюються прямі номінації виду *білий Х, чорний Х, червоний Х, зелений Х, жовтий Х, синій Х, блакитний Х, голубий Х, сірий Х, рожевий Х* (62 одиниці – 15,8%).

Прямі номінації беруть участь у номінативних зсувах: метонімічних (267–67,9%), метафоричних (53–13,5%), метафоричних + метонімічних (8–2%), метонімічних + метафоричних (3–0,8%). Метонімічні номінативні зсуви відбуваються на підставі базисних пропозиціональних схем: партитивності (218 вживань), інклюзивності (52 вживання), власності (20 вживань), каузації (8 вживань), контактної дії (5 вживань), схожості (3 вживання), локативності (2 вживання), темпоральності (1 вживання). Метафоричні номінативні зсуви відбуваються на підставі пропозиціональної схеми подібності / метафори (61 вживання). Зазначені схеми засто-

совуються у творенні композитів на другому, третьому та четвертому кроках деривації (272, 57 та 2 одиниць відповідно).

Найбільший метафоричний потенціал мають поняття зі складу корелятивного домену ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ (6 мовних одиниць, чотиричленний метафоричний спектр), найменший – поняття зі складу корелятивного домену АРТЕФАКТ (одна мовна одиниця, одночленний метафоричний спектр). Серед референтних доменів найбільший ступінь метафоризації має домен ЛЮДИНА, представлений 5 прикладами.

Символьні ознаки кольорів в українських композитах утворюються шляхом метафоричного зсуву від квалітативних онтологічних характеристик, які стають корелятами

метафор. Найбільшу кількість символічних значень у складі українських композитів із кольороною утворює чорний колір – 7, червоний колір утворює 3 символічні значення, жовтий та сірий кольори – по 2 символічні значення, білий та коричневий кольори – по одному символічному значенню. Зелений, синій, блакитний, голубий та рожевий кольори у складі досліджуваних українських композитів не утворюють символічних значень.

Перспектива подальших наукових розвідок вбачається у лінгвокогнітивному дослідженні кольороконцептів у складі номінативної структури композитів класичних мов, зокрема новогрецької, а також у порівняльному аналізі композитів індоєвропейських мовних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабій І.М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1997. 21 с.
2. Бровченко І.В. Концептуальна метафора в клише англоязычного научного текста : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Черкасы, 2011. 368 с.
3. Василевич А.П., Кузнецов С.Н., Мищенко С.С. Цвет и названия цвета в русском языке / ред. А.П. Василевич. Москва : КомКнига, 2005. 216 с.
4. Васильева О.Г. Концептуальна семантика субстантивних композитів-бахуврихі (на матеріалі антропо-семічної лексики сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. К., 2006. 20 с.
5. Деменчук О.В. Колоративна композита: досвід фреймової семантики. *Науковий вісник Волинського державного ун-ту. Серія: Філологічні науки*. 2001. № 13. С. 36–42.
6. Деменчук О.В. Колоративна композита: особливості семантичної структури. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: зб. наук. статей. Київ : Київськ. нац. лінгв. ун-т, 2001. Вип. 7. С. 65–71.
7. Деменчук О.В. Колоративна композита у когнітивно-ономасіологічному аспекті. *Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики*: зб. матер. конф. / за ред. В.К. Шпака. Черкаси : Черкаськ. інженер.-тех. ін-т, 2001. С. 66–67.
8. Деменчук О.В. Колоративна композита у мовній картині світу української та англійської націй: досвід когнітивно-ономасіологічного аналізу. *Проблеми зіставної семантики*: зб. наук. статей / відп. ред. М. П. Кочерган. Київ : Київський державний лінгвістичний ун-т, 2001. Вип. 5. С. 85–89.
9. Деменчук О.В. Колоративна композита в англійській мові: когнітивно-ономасіологічний аспект : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 240 с.
10. Дзівак О.М. З історії назв кольорів. *Українська мова і література в школі*. Київ : Наукова думка, 1973. № 9. С. 81–84.
11. Дзівак О.Н. Лексика на обозначение цвета в современном украинском языке : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Украинский язык». Киев, 1974. 34 с.
12. Дзівак О.М. Похідні назви кольорів в українській мові. *Дослідження з фонетики, граматики, лексики і фразеології української мови*. 1975. С. 112–127.
13. Дзівак О.М. Про систему назв кольорів у сучасній українській літературній мові. *Українське мовознавство*. 1975. Вип. 3. С. 23–31.
14. Жаботинская С.А. Генеративизм, когнитивизм и Семантика лингвальных сетей. *Doctrina multiplex, veritas una. Учень багато, істина одна*: зб. праць до ювілею Ізабелли Рафаїлівни Буніятової. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. С. 9–141.
15. Жаботинская С.А. Концептуальна метафора: конгруентное и неконгруентное картирование во множественных данных. *Функциональная лингвистика* : сб. науч. работ / ред. А.Н. Рудяков. Симферополь : Крымский респ. ин-т последипломного пед. образования, 2013. № 5. С. 104–106.
16. Жаботинская С.А. Концептуальна метафора: процедура анализа для множественных данных. *Актуальні проблеми металінгвістики: матеріали VII Міжнародної наукової конференції* / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, Черкаси, 28–29 квітня 2011 р. Черкаси: Ант, 2011. С. 3–6.
17. Жаботинская С.А. Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2010. Вип. 928. С. 6–20.

18. Жаботинская С.А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход. *Когнитивные исследования языка. Типы знаний и проблемы их классификации* : сб. науч. трудов / ред. Е.С. Кубрякова, Н.Н. Болдырев. Москва – Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2008. Вып. III. С. 61–74.

19. Жаботинская С.А. Ономазиологические модели и событийные схемы. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2009. № 837. С. 3–14.

20. Жаботинская С.А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии. Проблемы загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В.В. Левицького : зб. наук. праць. Чернівці : Книги XXI, 2008. С. 357–368.

21. Ковальова Т.В. Лексико-семантичні поля колоративів в українській поезії початку ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 1999. 19 с.

22. Критенко А.П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. *Славістичний збірник*. Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. С. 97–111.

23. Критенко А.П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. *Мовознавство*. 1967. № 4. С. 97–112.

24. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука. *Вопросы языкознания*. 1994. № 4. С. 34–47.

25. Філатова К.О. Кольороконцепти в номінативних моделях англійських, українських і новогрецьких композитів: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Київ, 2018. 356 с.

26. Філатова К.О. Кольороконцепти в номінативних моделях англійських композитів: лінгвокогнітивний аналіз. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного ун-ту ім. Івана Франка. Серія: філологічні науки (мовознавство)* : зб. наук. праць. 2018. № 10. С. 145–149.

27. Чікало М. Назви кольорів у пам'ятках української мови XIV – XVIII ст. Львів, 1994. 210 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

УДК 81'42:75:78:316.772.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.12.36>

КОМУНІКАТИВНО-ДИСКУРСИВНІ АСПЕКТИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ФЕНОМЕНУ МИСТЕЦТВА

COMMUNICATIVE AND DISCOURSIIVE ASPECTS OF THE ARTISTIC PHENOMENON ACTUALISATION

Черник М.В.,

orcid.org/0000-0002-3666-0671

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри германської філології

Сумського державного університету

У статті розглядаються комунікативно-дискурсивні аспекти актуалізації феномену мистецтва як екстралінгвального засобу, що має потенціал вербалізуватися в мовній картині світу. Увага зосереджується на основних компонентах мистецької комунікативної ситуації, дається аналіз інтерації комунікантів, актуалізації твору мистецтва та реалізації часо-просторових характеристик у мистецькому дискурсі.

У роботі твір мистецтва аналізується як центральна ланка системи художньої діяльності, спрямована на створення художньої цінності. Мотиви творчості визначаються потребою суб'єктивно-особистісного самовираження й необхідністю спілкування. Розглядаються етапи художньої комунікації – від задуму твору мистецтва до його втілення в матеріально-духовній формі й проєкції на реципієнта, а також зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на свідомість митця під час створення творів мистецтва.

У статті на основі трансляції моделі комунікації Р. Якобсона на мистецький дискурс визначаються основні компоненти комунікації у сфері мистецтва. Етапи інтродукції творів мистецтва в комунікативну ситуацію становлять ланцюжок розвитку подій: від митця (композитора, художника, скульптора тощо) в ролі адресанта до репрезентатора, й далі – до адресата авторського немовного мистецького коду. Також розглядається процес зворотної комунікації, коли митець отримує від реципієнта вербальну або невербальну реакцію на його твір мистецтва.